

سناریوهای انتخابات ریاست جمهوری ۱۴۰۰ جمهوری اسلامی ایران از منظر امنیت ملی

عبدالرحیم پدram^۱
فائزه پناهی*^۲

نوع مقاله: پژوهشی

چکیده

انتخابات به عنوان اصلی ترین نماد مردم سالاری در نظام های مردم سالار شناخته می شود و مسئله مربوط به آن پایه و اساس امنیت ملی و ثبات سیاسی را در این گونه جوامع شکل می دهد. افزون بر این از آنجایی که مشارکت در انتخابات شاخصی برای سنجش میزان سرمایه اجتماعی در کشورها معرفی می شود، بنابراین میزان مشارکت و کم و کیف برگزاری انتخابات، عامل مهمی در مباحث مربوط به امنیت ملی نیز به شمار می رود. پژوهش حاضر سناریوهای انتخابات ریاست جمهوری ۱۴۰۰ را از نگاه امنیت ملی تدوین کرده است. در این پژوهش با استفاده از دیدبانی، مرور ادبیات و مصاحبه، داده های اولیه گردآوری شده اند. با بهره گیری از خبرگی صاحب نظران از میان انبوهی از عوامل و بازیگران تأثیرگذار بر انتخابات؛ کنشگران تأثیرگذار و مطلوبیت های آن ها، پیشران ها و عدم قطعیت های کلیدی شناسایی و چارچوب سناریوها تبیین شده است. پتل خبرگان این پژوهش متشکل از صاحب نظران آینده پژوهی، علوم سیاسی و روابط بین الملل بوده اند که مبتنی بر نظرات ایشان چهار سناریو «غروب دلگیر»، «در آستان طلوع»، «لغزش آرام» و «لغزش دهشتناک» به دست آمده و در پایان نیز شاخص های راهنمای مرتبط با هریک از سناریوها مطرح شده است.

واژه های کلیدی:

انتخابات، سناریو پردازی، آینده پژوهی، امنیت ملی.

^۱. استادیار دانشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی

^۲. دانش آموخته کارشناسی ارشد مهندسی آینده پژوهی، موسسه آموزش عالی طلوع مهر قم

مقدمه

جوامع مدرن امروزی که مبتنی بر نظام‌های سیاسی مردم‌سالارند، گریزی از گزینش شیوه‌های غیرمستقیم مردم‌سالاری ندارند. از این رو نظام‌های انتخاباتی یکی از زیرسیستم‌های بنیادین این جوامع به شمار می‌روند به گونه‌ای که بدون وجود آن‌ها تصور نظام سیاسی مردم‌سالار امکان‌پذیر نیست (رحیمی، ۱۳۹۵: ۳۷). در جمهوری اسلامی ایران نیز این گزاره‌ها صادق است تا جایی که بنیان‌های تأسیس جمهوری اسلامی ایران نیز بر همین مبنا استوار بوده است. انتخابات در کشور ما به‌ویژه پس از انقلاب همواره نقطه‌ی عطف و توجه خاص برای ملت و حاکمیت بوده است. انتخابات را می‌توان یک بستر مناسب و بی‌بدیل برای مشارکت سیاسی همه اقشار جامعه در عالی‌ترین سطح دانست؛ بنابراین مشارکت سیاسی مردم ضمن آن‌که نمایانگر اعتماد به نظام سیاسی حاکم است؛ در ابعاد بین‌المللی نیز نشان می‌دهد پیوندی وثیق میان ملت و حاکمیت برقرار است.

انتخابات ضمن این که باعث تغییر مسالمت‌آمیز تصمیم‌گیران عالی دولت‌ها می‌شود به مشروعیت داخلی و بین‌المللی آن‌ها کمک می‌کند (قنبرلو، ۱۳۹۴). از این جهت انتخابات کارویژه‌هایی در جهت افزایش کارایی و مشروعیت سیستم سیاسی دارد که به ثبات و امنیت سیاسی منجر می‌شود (رحیمی، ۱۳۹۵: ۴۵).

مطابق با اصل یک‌صد و سیزدهم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران رئیس‌جمهور عالی‌ترین مقام رسمی در کشور است؛ بنابراین انتخابات ریاست جمهوری از اهمیت ویژه‌ای در نظام جمهوری اسلامی ایران برخوردار است. انتخابات ریاست جمهوری همانند سایر انتخابات‌ها به دو دلیل عمده به ثبات اجتماعی و سیاسی کمک می‌کند. اول با ایجاد فرآیند رضایت‌ساز تحرک اجتماعی که امکان دستیابی به مناصب سیاسی را برای افراد مهیا می‌کند؛ دوم با امکانی که برای گردش نخبگان و واگذاری مناصب سیاسی به افراد شایسته فراهم می‌آورد به بهبود عملکرد نظام سیاسی و حفظ ثبات و امنیت آن یاری می‌رساند (رحیمی، ۱۳۹۵: ۴۵).

انتخابات از یک سو مهم‌ترین مکانیسم تأسیس نهادهای حاکمیتی و مشروعیت‌بخش مقامات و سیاست‌ها و از سوی دیگر، زمینه و بستری برای پدیداری منازعات سیاسی و اجتماعی در سطح محلی_ منطقه‌ای و ملی بوده است (بنی‌هاشمی، ۱۳۹۴). بی‌تردید بهره‌مندی از ظرفیت‌های ارتقادهنده امنیت ملی در خلال انتخابات و اجتناب از قرار گرفتن منفعلانه در برابر موقعیت‌های چالش‌آفرین انتخابات برای امنیت ملی، نیازمند داشتن تصاویری ممکن و محتمل و فضایی قابل تصور نسبت به انتخابات ریاست جمهوری ۱۴۰۰ است. آینده‌پژوهی می‌تواند با ارائه تصاویری از

آینده‌های بدیل محتمل و ممکن از انتخابات ریاست جمهوری ۱۴۰۰ این آگاهی را ایجاد کند بنابراین ضرورت انجام پژوهش حاضر نیز از این رهگذر مشخص می‌شود.

فضای سیاسی و ارکان نظام اجرایی و قانون‌گذاری در کشور، هر چند سال یکبار تحت تأثیر فرآیندهای انتخاباتی دچار تغییر و تحول می‌شود بنابراین انتخابات همواره با چالش‌ها، فرصت‌هایی همراه است. از این جهت مسئله‌ی اساسی این پژوهش، آن است که با ارائه سناریوهای محتمل پیرامون انتخابات، عدم قطعیت‌های مرتبط با آن را شناسایی کرده و حالت‌های مختلف آن با احتمال وقوع بیشتر را ترسیم کند؛ چراکه برنامه‌ریزی سناریویی، ابزاری برای مواجهه با عدم قطعیت‌های محیطی است (نصیری و همکاران، ۱۳۹۸). پژوهش حاضر با عنایت به مسئله خود در تلاش است تا با بهره‌گیری از بستری که سناریو نگاری مهیا می‌کند به سؤال اصلی پژوهش که چه سناریوهایی برای انتخابات ریاست جمهوری ۱۴۰۰ در جمهوری اسلامی ایران از نگاه امنیت ملی می‌توان تدوین کرد؟ پاسخ دهد.

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

مبانی نظری

واژه «انتخابات» از ریشه عربی فعل نخب به معنای برگزیدن و اختیار کردن است و معادل اروپایی آن یعنی Election نیز به فعل لاتین Eligeve به معنای جدا کردن، سوا کردن و برگزیدن بازمی‌گردد (رهنورد و مهدوی، ۱۳۹۳: ۱۵). انتخابات از لحاظ لغوی معانی مختلف دیگری نیز دارد که از جمله آن‌ها می‌توان به بیرون کشیدن، عمل گزینش و انتخاب کردن (عمید، ۱۳۸۷) نخبه کردن، پسند، اختیار، برگزیده و منتخب (دهخدا، ۱۳۸۵: ۲۴۳) اشاره نمود.

در مفهوم، انتخابات، مجموعه عملیاتی است که در جهت گزینش فرمانروایان و تعیین ناظرانی برای مهار کردن قدرت، تدبیر شده است. از این دیدگاه انتخابات به معنای فنون گزینش و شیوه‌های مختلف تعیین نمایندگان است. ابزاری است که به وسیله آن می‌توان اراده شهروندان را در شکل‌گیری نهادهای سیاسی و تعیین متصدیان اعمال اقتدار سیاسی مداخله داد (قاضی شریعت پناهی، ۱۳۹۸: ۵۷۷).

واژه امنیت از جمله واژه‌هایی است که به لحاظ برخی شباهت‌ها، دارای مفهومی سیال، متنوع و صورتی متغیر بوده که گستره بسیار وسیعی در ابعاد مختلف فردی و اجتماعی را شامل می‌شود. طبیعی است ارائه تعریفی کامل و جامع برای این‌گونه مفاهیم کاری دشوار است (بخشی، ۱۳۹۵: ۴۲). با توجه به پیروزی انقلاب اسلامی ایران، یکی از اصلی‌ترین مفاهیم کاربردی مربوط به حوزه امنیت، یعنی امنیت ملی، اهمیتی مضاعف یافته است که می‌توان با پرداختن به آن، نظام مقدس

جمهوری اسلامی ایران را از تهدیدات مختلف مصون نگه داشت (صالح نیا، ۱۳۹۵). در واقع مفهوم امنیت ملی به‌عنوان پرکاربردترین مفهوم در مطالعات امنیت است که از اضافه شدن واژه «ملی» به امنیت تشکیل می‌شود؛ یعنی بنا دارد امنیت را درباره یک ملت و برای آن مورد بحث قرار دهد (صالح نیا و بختیاری، ۱۳۹۷).

همانند برخی مفاهیم و تعاریف حوزه علوم سیاسی، شاید نتوان تعریف جامعی برای مفهوم امنیت ملی ارائه کرد و واژه امنیت از جمله واژه‌هایی است که به لحاظ برخی شباهت‌ها، دارای مفهومی سیال، متنوع و صورتی متغیر بوده که گستره بسیار وسیعی در ابعاد مختلف فردی و اجتماعی را شامل می‌شود. طبیعی است ارائه تعریفی کامل و جامع برای این‌گونه مفاهیم کاری دشوار است (بخشی، ۱۳۹۵: ۴۲). هرکدام از مکاتب امنیتی بر محور مرجع امنیتی متفاوتی به نظریه‌پردازی پرداخته‌اند. مکتب ولز با تلقی امنیت و رهایی به‌عنوان دو روی یک سکه و تأکید بر مبارزات مردم و گروه‌های اجتماعی برای غلبه بر تهدیداتی چون ترس، گرسنگی و فقر؛ فرد و مردم را در جایگاه مرجع امنیت قرار می‌دهد (ابراهیمی، ۱۳۹۳: ۱۴). در مکتب کپنهاگ، دولت و اجتماع مراجع اصلی امنیت ملی هستند (ابراهیمی، ۱۳۹۳: ۲۷). یا در مکتب لیبرالیستی (آرمان‌گرایی)، بر نقش «فرد» به‌عنوان مرجع امنیت تأکید دارند (Smith, 2006: 4). در هر حال یکی از ویژگی‌های انتخابات آن است که هر مرجعی را برای امنیت در نظر بگیریم، انتخابات کارکردی امنیت ساز را در قبال آن ایفا خواهد کرد (رحیمی، ۱۳۹۴) و برای افراد جامعه انتخابات، مظهر مطالبات و خواسته‌هاست. گروه‌های اجتماعی و اقشار مختلف جامعه از رهگذر انتخابات قابلیت بیان خواسته‌های خود و شرکت در تصمیم‌گیری‌ها را می‌یابند اما در صورتی که رژیم‌های سیاسی مرجع امنیت قرار بگیرند کارکرد امنیت ساز انتخابات با ابهام روبرو خواهد شد. خارج شدن فرآیند انتخاباتی از کنترل حکومت می‌تواند ثبات رژیم را با تهدید مواجه کند (رحیمی، ۱۳۹۴).

پیشینه پژوهش

درباره انتخابات، مطالعات و پژوهش‌های گسترده‌ای وجود دارد. برخی از این پژوهش‌ها رابطه‌ی گسترده میان انتخابات و امنیت ملی را از طریق مشارکت سیاسی و ایجاد مشروعیت تبیین کرده‌اند. در بسیاری از پژوهش‌هایی که به مطالعه انتخابات پرداخته‌اند عدم وجود نگاه بدیل‌اندیشانه به‌روشنی مشخص است؛ اگرچه پژوهش‌هایی نیز وجود داشته که به‌صورت اختصاصی به تدوین سناریوهای انتخاباتی پرداخته بودند اما توجه به قلمروی زمانی ایجاب می‌کرد؛ پژوهش در زمان حاضر نیز تکرار شود.

کتاب «انتخابات، ثبات سیاسی و امنیت ملی در جمهوری اسلامی ایران» تألیف میرقاسم بنی‌هاشمی به بررسی نقش انتخابات در امنیت ملی کشور پرداخته است. افزون بر این در بخشی از این کتاب جریان‌شناسی انتخابات ریاست جمهوری یازدهم مورد بررسی قرار گرفته است که برای شناخت جریان‌های حاضر در رقابت‌های سیاسی انتخابات ریاست جمهوری کمک‌کننده بوده است (بنی‌هاشمی، ۱۳۹۵).

علیرضا رحیمی در مقاله‌ای با عنوان «انتخابات و امنیت ملی، از ثبات تا دگرگونی سیاسی» ضمن تبیین نقش انتخابات در ایجاد امنیت ملی به مواردی که این سازوکار موجب مشروعیت زدایی نیز شده می‌پردازد (رحیمی، ۱۳۹۴).

پرویز توکل نیا و همکاران در مقاله «آسیب‌شناسی انتخابات‌های ریاست جمهوری و راهکارهای اصلاح آن» آسیب‌های انتخابات‌های ریاست جمهوری بررسی کرده‌اند و مطرح می‌کنند این آسیب‌ها علاوه بر ایجاد مشکلاتی در کشور می‌تواند؛ بی‌اعتمادی به نهاد انتخابات و برگزارکنندگان آن را در بر داشته باشد و همین امر در مقبولیت و درنهایت امنیت ملی خلل ایجاد کند.

مرتضی وکیلی فراهانی و همکاران در سال ۱۳۹۴ «سناریو چالش‌های امنیتی انتخابات ریاست جمهوری سال ۱۳۹۶» تدوین می‌کرده‌اند. پژوهشگران این مطالعه یکی از تهدیدهای داخلی کشور که ابعاد سیاسی و امنیتی را تحت تأثیر قرار می‌دهد، چالش‌های انتخاباتی می‌دانند و مهم‌ترین کنشگران و پیشران‌های امنیتی انتخابات را تبیین می‌کند و بر اساس آن‌ها سناریوهای «رودخانه آرام»، «مواج خروشان» را پیشروی انتخابات ریاست جمهوری ۱۳۹۶ ترسیم می‌کند. این مطالعه به لحاظ محتوا و روش مشابه‌ترین تحقیق به پژوهش حاضر است و در برخی پیشران‌ها و کنشگران با این پژوهش هم‌پوشانی دارد اما پیشران‌ها و عدم قطعیت‌های کلیدی در این پژوهش بسیار مختصر در نظر گرفته شده است. سایر عناوینی بررسی شده عمدتاً به مطالعات آینده‌پژوهی پیرامون انتخابات اختصاص دارند که در جدول ذیل به اختصار گردآوری شده است.

جدول (۱) پیشینه تحقیقات انجام‌شده

کشور	موضوع	نویسنده	عنوان	سال
ایران	با استفاده از روش تحلیل چند معیاره و شگفتی‌سازها ملاک‌های فرد پیروز در انتخابات مشخص شده است.	مولایی	پیش‌نگری دوره یازدهم انتخابات ریاست جمهوری ایران با استفاده ترکیبی از روش‌های تحلیل چندمعیاره و شگفتی‌سازها	۱۳۹۲
ایران	چگونه انتخابات به‌عنوان یک فرایند مدت‌دار و چندوجهی می‌تواند به اختلال در امنیت ملی منجر شود.	دلفان	انتخابات و امنیت ملی؛ مواضع کاندیداها پس از اعلام نتایج انتخابات دهم ریاست جمهوری	۱۳۹۳

کشور	موضوع	نویسنده	عنوان	سال
ایران	سناریوهای پیش روی دهمین دوره انتخابات مجلس شورای اسلامی این سناریوها بر اساس یافته‌های پژوهش آینده‌پژوهی ایران ۱۳۹۴ انجام گرفته است.	مولایی و طالبیان	سناریوهای پیش روی ایران برای دهمین دوره انتخابات مجلس شورای اسلامی سناریوسازی بر اساس یافته‌های آینده‌پژوهی ایران ۱۳۹۴	۱۳۹۴
ایران	سناریوهای پیش روی انتخابات یازدهمین دوره مجلس شورای اسلامی را تدوین کرده است.	زمانی	سناریوهای انتخابات یازدهمین دوره مجلس شورای اسلامی	۱۳۹۸
ایران	تأثیرات انتخابات بر ثبات سیاسی به‌ویژه در خصوص الگوی رفتار سیاسی و انتخاباتی مردم و گروه‌های اجتماعی را بررسی کرده است.	محمودی لرد	آینده‌پژوهی ثبات سیاسی در ایران	۱۳۹۵
ایران	با استفاده از دیدبانی فضای مجازی به آینده‌پژوهی انتخابات پرداخته است.	مولایی و گل‌کار	آینده‌پژوهی انتخابات ایران و تحولات قدرت در جامعه شبکه‌ای دستاوردهای دیدبانی شبکه‌های اجتماعی مجازی	۱۳۹۴

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از نظر تقسیم‌بندی نوع، جزء تحقیقات کاربردی به شمار می‌رود؛ از حیث رویکرد در دسته‌بندی پژوهش‌های کیفی قرار می‌گیرد و فاقد فرضیه‌های اولیه است. هدف از انجام پژوهش حاضر، شناسایی و تحلیل کنشگران تأثیرگذار؛ شناسایی و تحلیل پیشران‌ها؛ شناسایی عدم قطعیت‌های کلیدی و همچنین طراحی سناریوهای انتخابات ریاست جمهوری ۱۴۰۰ از نگاه امنیت ملی بوده است. هسته اصلی روش این پژوهش، بر اساس سناریو نگاری بوده است؛ هر سناریو، بیانگر وضعیت‌های احتمالی از آینده است که از سوی نگارندگان سناریوها به‌عنوان آینده‌های درخور توجه مطرح شده است (پدرام و زالی، ۱۳۹۷). مراحل این پژوهش به این صورت انجام گرفته است که ابتدا با بررسی کتابخانه‌ای و دیدبانی پژوهش‌های انتخابات در ادوار گذشته، سؤالات مصاحبه متناسب با نیازهای پژوهش و سناریو نگاری تنظیم شده و سؤالات مصاحبه به‌صورت برخط و برون‌خط در اختیار مصاحبه‌شوندگان قرار گرفته است پس‌از آن داده‌های حاصل از مصاحبه از طریق رویکرد کدنامه‌ای^۱ طبقه‌بندی و خالص‌سازی شده‌اند و مضامین طبقه‌بندی‌شده برای شناسایی پیشران‌ها، کنشگران، عدم قطعیت‌های کلیدی و تدوین چارچوب سناریوها در اختیار پنل خبرگان قرار گرفت. در پژوهش یادشده افق زمانی با توجه به موضوع

1. Template approach

پژوهش تا زمان انتخابات ۱۴۰۰ تعیین شده است و هدف پژوهش ترسیم سناریوهای باورپذیر در خصوص این انتخابات و از منظر امنیت ملی است.

هدف از نمونه‌گیری در پژوهش‌های کیفی، کسب درک عمیق از پدیده موردبررسی است؛ بنابراین انتخاب مشارکت‌کنندگان در پژوهش کیفی باهدف دستیابی به بیشترین اطلاعات در مورد پدیده موردبررسی انجام می‌شود (رنجبر و دیگران، ۱۳۹۱: ۲۳۸)؛ بنابراین جامعه آماری پژوهش افرادی بودند که به نظر می‌رسید موقعیت مناسبی را در ارتباط بافهم موضوع داشته و در حوزه انتخابات دارای سابقه پژوهش و نظر هستند. مصاحبه‌شوندگان پژوهش دارای مدرک کارشناسی ارشد و بالاتر و فاقد وابستگی جریانی یا مسئولیت‌های حزبی یا سیاسی بوده‌اند و همچنین همگی حداقل دارای ۲ عنوان پژوهش درباره انتخابات یا امنیت ملی بوده‌اند. نمونه‌گیری با انتخاب ۷ نفر آغاز و بر اساس شیوه گلوله برفی درنهایت با مشارکت ۱۰ نفر انجام شده است و درجایی که موضوع یا کد جدیدی به مباحث تهیه شده اضافه نگردید، نمونه‌گیری متوقف گردیده است. در جدول (۲) مشخصات مشارکت‌کنندگان در پژوهش قابل مشاهده است:

جدول (۲) مشخصات مصاحبه‌شوندگان

مقطع تحصیلی	رشته	تعداد
دکتری	آینده‌پژوهی	۳
دکتری	علوم سیاسی	۱
دکتری	روابط بین‌الملل	۲
دکتری	ارتباطات	۱
کارشناسی ارشد	جغرافیای سیاسی	۱
کارشناسی ارشد	آینده‌پژوهی	۲

برای تحلیل اولیه داده‌های حاصل از مصاحبه‌ها از رویکرد کد نامه‌ای بهره گرفته شده است. در این رویکرد متون به دست آمده از مصاحبه‌ها و پژوهش‌ها از طریق استفاده از یک رهنمود تحلیلی که مرکب از تعدادی از طبقه‌ها یا مضمون‌ها مرتبط با سؤالات پژوهش است تحلیل می‌شود (دانایی‌فرد و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۹۹). مهم‌ترین روش تحلیل داده‌ها در این پژوهش سناریو نگاری است. الگوهای پیشنهادی سناریو نگاری مطلق و تغییرناپذیر نیستند و هر موضوعی متناسب با شرایط خاص خود فرآیندی منحصر به فرد را طی می‌کند اما با توجه به موضوع و اهداف، در این پژوهش سناریو نگاری بر مبنای الگویی نوین و تغییر یافته که از بازنگری بر الگوی مرسوم «شبکه جهانی کسب‌وکار»^۱ حاصل شده است (پدرام و احمدیان، ۱۳۹۴)؛ انجام گرفته است.

1. Global Business Network

جدول (۳) گام‌های پژوهش

گام‌ها	شرح
گام صفر: ایجاد تمهیدات لازم؛	تشکیل پنل خبرگان و آماده‌سازی داده‌های حاصل از مصاحبه، دیدبانی در گام انجام گرفته است.
گام اول: شناسایی بازیگران؛	در این گام، مهم‌ترین و تأثیرگذارترین بازیگران در پنل خبرگان مورد شناسایی و بررسی قرار گرفته‌اند؛ و از صفر تا سه وزن دهی شده‌اند.
گام دوم: شناسایی مؤلفه‌ها و عوامل تأثیرگذار؛	فهرستی از عواملی که بیشترین تأثیرات مستقیم را بر موضوع دارند، تهیه شد. این گام در تدوین متن سناریوها حائز اهمیت است.
گام سوم: شناسایی پیشران‌ها؛	پیشران، نیروهای بزرگ تغییر هستند؛ که در این گام ضمن شناسایی آن‌ها؛ مشابه بازیگران بر اساس میزان اثرگذاری و اهمیت (از صفر تا سه)، توسط پنل خبرگان وزن دهی شده‌اند.
گام چهارم: شناسایی عدم قطعیت‌ها؛	ویژگی بارز عدم قطعیت، پیش‌بینی‌ناپذیری است. در این گام باید تمام پیشران‌ها، از نظر قطعیت هم رتبه‌بندی شده و بر اساس آن عدم قطعیت‌ها احصاء شده است.
گام پنجم: تعیین عدم قطعیت‌های کلیدی و تدوین چارچوب سناریوها	در این گام، عدم قطعیت‌های به‌دست‌آمده از گام چهارم بر اساس نظر خبرگان پالایش و ادغام شده و عنوان‌های جدیدی از پیشران‌ها و عدم قطعیت ساخته می‌شود تا اطمینان حاصل شود که عدم قطعیت‌های کلیدی حداکثر فضای نا یقینی را پوشش می‌دهند؛ و بر اساس آن چهارچوب سناریوها تدوین شده است.
گام ششم: نوشتن سناریوها و تعیین شاخص راهنما	این گام دشوارترین و طولانی‌ترین مرحله پژوهش است. خبرگان و پژوهشگر با در نظر گرفتن، عدم قطعیت‌های کلیدی سناریوها به رشته تحریر درآورده‌اند. منظور از شاخص راهنما رویدادهایی هستند که وقوع آن‌ها به معنای تحقق سناریو حاضر است.
گام هفتم: ارزیابی سناریوها	پس از نگارش و پیش از انتشار سناریوها، هر سناریو باید توسط خبرگان واجد شرایط پژوهش ارزیابی شود بنابراین سناریو در پایان در اختیار خبرگان اولیه (مصاحبه‌شوندگان) قرار گرفت.
گام هشتم: بازنگری سناریوها	برای این منظور یک دوره بازنگری توسط خبرگان پژوهش تعیین می‌شود تا قدرت تصویرسازی و عیار سناریوها آشکار شود که برای پژوهش حاضر در زمان نگارش دوره بازنگری سه‌ماهه در نظر گرفته شد که باگذشت دو دوره بازنگری نظرات خبرگان اجماع و درباره هر سناریو اعمال شده است.

با توجه به نیاز پژوهش در مراحل سناریو نگاری، از پنل خبرگان نیز استفاده شده است؛ بنیان این روش بر دانایی خبرگان استوار بوده و هدف استفاده از آن، وزن دهی پیشران‌ها بر اساس شاخص اهمیت و عدم قطعیت، تدوین چارچوب سناریوها و ارزیابی آن‌ها است. منظور از اهمیت یک پیشران، همان قدرت اثرگذاری آن بر مسئله است و منظور از عدم قطعیت پیش‌بینی‌ناپذیری پیشران موردبررسی است (پدرام و احمدیان، ۱۳۹۴: ۱۸۷). پنل خبرگان پژوهش با توجه به

اهمیت موضوع، در دو گروه خبرگان اجرایی و دانشگاهی و شامل ۱۲ نفر از خبرگان و صاحب‌نظرانی بوده که:

- دارای مدرک تحصیلی کارشناسی ارشد و بالاتر و همچنین بینش راهبردی و اطلاعات کافی نسبت به موضوع پژوهش بوده‌اند؛
- خبرگان اجرایی دارای سابقه فعالیت در انتخابات ریاست جمهوری را در دو دوره حداقل داشته‌اند و شامل نمایندگان احزاب و جریان‌های سیاسی، اعضا و مسئولین ستادهای انتخاباتی استان‌ها در ادوار گذشته بودند؛
- خبرگان دانشگاهی پژوهش سابقه پژوهش‌های سناریو نگاری و انتخابات را حداقل در سه عنوان داشته‌اند به‌علاوه درباره این دسته از خبرگان عدم نگاه جانب‌گرایانه سیاسی به انتخابات ریاست جمهوری ۱۴۰۰ و مسئولیت‌های حزبی در نظر گرفته شده است.

جدول (۴) مشخصات پنل خبرگان

عنوان	درصد از پنل
دکتری و کارشناسی ارشد آینده‌پژوهی	۴۱٪
دکتری و کارشناسی ارشد علوم سیاسی و روابط بین‌الملل	۳۳٪
فعالان احزاب و تشکل‌ها و برخی فعالان اجرایی	۲۵٪

یافته‌های پژوهش (تدوین سناریوها)

کنشگران

کنشگران در این پژوهش بر اساس ماهیت رفتاری تقسیم‌بندی شدند. در همین راستا اشخاص کلیدی در گروه کنشگران فردی موردتوجه قرار گرفتند. جریان‌های سیاسی فعال در عرصه انتخابات و سازمان‌ها و نهادها در دسته کنشگران جریانی و نهادی-سازمانی موردبررسی قرار گرفته‌اند.

رهبری: ایشان شاخص‌های رقابت سالم را در بیانات خویش هویدا می‌کنند؛ از مطلوبیت‌های ایشان، مشارکت حداکثری و حفظ ثبات سیاسی که منجر به تقویت اقتدار نظام در عرصه بین‌الملل خواهد بود، است. ایشان در دسته کنشگران فردی قرار دارند.

نامزدهای انتخابات ریاست جمهوری ۱۴۰۰: کنشگر فردی دیگر نامزدهای احتمالی انتخابات ریاست جمهوری ۱۴۰۰ هستند که هرکدام از آن‌ها به امید پیروزی وارد کارزار انتخابات می‌شوند؛ بی‌تردید نامزدهای اصلی مهم‌ترین مطلوبیت خویش، یعنی پیروزی را در فرآیند انتخابات در نظر دارند. هر یک از نامزدهای اصلی باید خواهان برگزاری انتخابات در حداکثر امنیت، سلامت و

رقابت باشند چراکه تنها با تأمین حداکثری این موارد در صورت پیروزی می‌توانند مطمئن باشند از سرمایه اجتماعی قوی برخوردار هستند.

کنشگرانی که از این‌پس بررسی می‌شوند؛ در دسته کنشگران جریان‌ی و نهادی-سازمانی قرار گرفته است. انتخابات از این حیث که عرصه تسهیم قدرت سیاسی در ساختارهای حاکمیتی است برای این کنشگران از اهمیت بالایی برخوردار است.

اصول‌گرایان: اصولگرایی شاید نخستین جریان شناخته‌شده در سیاست داخلی جمهوری اسلامی ایران هست. به‌طور طبیعی این جریان نیز همچون دیگر گروه‌ها خواهان پیروزی در انتخابات است بنابراین بی‌تردید در پی نقش‌آفرینی بیشتر در انتخابات ۱۴۰۰ خواهد بود. این جریان سیاسی در صورتی که همگام با مطلوبیت‌های جمهوری اسلامی حرکت کند؛ بعید به نظر می‌رسد رفتاری مخل امنیت ملی از سوی این کنشگر بروز کند.

اعتدال‌گرایان: بی‌شک این جریان خواهان پیروزی در انتخابات ۱۴۰۰ است و همچنین می‌توانند در مسیر پیروزی سایر جریان‌ها چالش‌هایی ایجاد کنند؛ اما با توجه به این‌که مسئول اجرای انتخابات در نظام جمهوری اسلامی ایران با وزارت کشور است و در اختیار همین جریان فکری هست؛ لذا این جریان سیاسی خواهان امنیت و سلامت حداکثری و یک رقابت سالم در انتخابات ۱۴۰۰ است و چالشی در امنیت انتخابات و امنیت ملی ایجاد نخواهد کرد.

اصلاح‌طلبان: نتیجه آرمانی برای طرفداران اصلاحات این است که در یک فضای رقابتی در انتخابات پیروز باشند با توجه به پایگاه اجتماعی نسبی این جریان در هر دوره از انتخابات‌های گذشته، این جریان حتی اگر مسیری هموار تا پیروزی نیز نداشته باشد کنشگری مؤثر به حساب می‌آید و در صورتی که همگام با مطلوبیت‌های جمهوری اسلامی و رهبری حرکت کند حفاظت از مؤلفه‌های امنیت ملی را مدنظر خواهد داشت.

وزارت کشور: بر اساس قانون انتخابات ریاست‌جمهوری جمهوری اسلامی ایران، وزارت کشور مجری انتخابات خواهد بود بنابراین اجرای مطلوب انتخابات، مهم‌ترین هدف وزارت کشور خواهد بود؛ و در راستای حفظ سلامت و امنیت انتخابات کوشش حداکثری خواهد داشت.

وزارت اطلاعات: فرآیند انتخابات به‌عنوان برهه حساس تلقی می‌شود. یکی از جنبه‌های حساسیت سیاسی در چنین شرایطی، امنیت فیزیکی و اطلاعاتی است؛ بنابراین وزارت اطلاعات یک کنشگر کلیدی برای تأمین امنیت فرایند انتخابات خواهد بود. حفظ امنیت انتخابات، با بهره‌گیری از دیدبانی اطلاعاتی رفتار دشمنان بخشی از مطلوبیت این کنشگر محسوب می‌شود بنا بر وظیفه این نهاد به‌عنوان مقوم امنیت ملی عمل خواهد کرد.

سازمان صداوسیما: صداوسیما ایران به‌عنوان بزرگ‌ترین نظام رسانه‌ای در عرصه انتخابات می‌تواند پیام‌های پرشماری را انتقال دهد لذا کنشگری مهم در انتخابات ۱۴۰۰ تلقی می‌شود. بی‌تردید مهم‌ترین هدف و مطلوبیت آن حرکت در راستای مطلوبیت‌های نظام جمهوری اسلامی ایران است.

شورای نگهبان: بر اساس قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران نظارت بر تمام مراحل و در کلیه امور مربوط انتخابات ریاست‌جمهوری به عهده شورای نگهبان هست. قطعاً انجام احسن وظیفه نظارتی و حفظ منویات سیاسی حاکمیت در دستور کار شورای نگهبان قانون اساسی قرار دارد؛ بنابراین این کنشگر در راستای حفظ امنیت ملی گام بر خواهد داشت.

نهاد دانشگاه و حوزه‌ها: اگرچه این دو کنشگر ممکن است اهداف متفاوتی را در فرآیند انتخابات دنبال کنند اما ماهیت کنشگری این دو شبیه به هم است. هردوی این کنشگران خواستار پیروزی نامزد مطلوب خود خواهند بود. به‌علاوه یک فضای رقابتی برای دانشجویان و طلاب همواره جذاب بوده. این قشر توانمندی بالایی برای درگیر شدن در فضای رقابتی و تنش‌ها برخوردار بوده و در صورت در نظر گرفتن مطلوبیت‌های جمهوری اسلامی حافظ و مقوم امنیت ملی خواهد بود.

بسیج و سپاه: با توجه به ماهیت بسیج و سپاه می‌توان نتیجه مطلوب از دیدگاه آن‌ها را، پیروزی یک نامزد با هم‌راستایی حداکثری با مطلوبیت‌های جمهوری اسلامی تعریف کرد. سپاه در سطح کلان و اطلاعاتی و بسیج در سطح خرد می‌توانند به ارتقای امنیت انتخابات مطابق با استانداردهای نظام جمهوری اسلامی کمک چشمگیری کنند.

فعالان اجتماعی، فضای مجازی و سلبریتی‌ها: کنشگران این دسته با بهره‌مندی از فضای مجازی توان همراه کردن افکار عمومی را با تمایلات خویش دارا هستند. مطلوبیت این دسته از کنشگران، پیروزی جریان و نامزد موردعلاقه خود است؛ رفتار این دسته از کنشگران باید به‌صورت مداوم پایش شود تا اطمینان حاصل شود موجب بروز چالش‌های برای فضای انتخابات نخواهند شد.

رسانه‌ها و گروه‌های معاند: اقدامات رسانه‌های معاند علیه جمهوری اسلامی ایران بر اساس دو مشخصه کلی می‌تواند موردبررسی قرار گیرد: اول، ضدیت و مخالفت با جمهوری اسلامی و دوم، اقتضای فعالیت رسانه‌ای و تلاش برای جذب مخاطب. اثرگذاری بر مخاطب به‌منظور کاستن از حجم مشارکت و القای ناکارآمدی جمهوری اسلامی ایران از رهگذر اشاره به میزان پایین مشارکت سیاسی در انتخابات، اصلی‌ترین هدف این رسانه‌ها بوده است. از سوی دیگر ارائه تصویری نامطلوب از فرایند انتخابات و پررنگ‌تر کردن فرایندها همچون تأیید یا رد صلاحیت شورای نگهبان و ...

برای ایجاد دودستگی و بیشتر کردن اعتراضات در برابر این نهادها و ساختارها نیز می‌تواند هدف دیگری برای این رسانه‌ها باشد. در عبارت دیگر این کنشگر برای ضربه زدن به فرآیند انتخابات و در نگاه بالاتر وجهه نظام جمهوری اسلامی ایران تلاش خواهد کرد بنابراین این کنشگر درصدد ایجاد چالش و در سطح بالاتر بحران‌سازی برای امنیت ملی است.

تشکل صنفی: تشکل‌های صنفی در گردآوری مطالبات اعضای خود نقشی کلیدی دارند. مهم‌ترین انگیزه این تشکل‌ها کسب امتیازات اقتصادی و در پی آن سیاسی است و مطلوبیت آن‌ها پیروزی نامزدهای موردنظر خود است بنابراین بعید است اصناف تلاشی برای ناامن کردن کشور و ناسالم کردن انتخابات از خود نشان دهند.

کنشگران منطقه‌ای و فرا منطقه‌ای معاند: پیروزی فرد و جریان مشخصی برای این دسته از کنشگران مطلوب نیست. برای این کنشگران در این دوره مشارکت حداقلی که نشان‌دهنده عدم مقبولیت نظام جمهوری اسلامی ایران باشد، مطلوب است. رقابت ناسالم برای پیشبرد اهداف این کنشگران بستری مناسب است. عدم امنیت انتخابات و به دنبال آن ناامن کردن فضای داخلی برای این کنشگران مهم خواهد بود بنابراین اخلال در امنیت ملی را به‌طور جدی دنبال می‌کنند.

پیشران‌ها

پیشران‌های سیاسی-امنیتی

بیانات رهبری: بیانات رهبری بیشتر به مسائل کلان انتخابات بازمی‌گردد اما به تناسب مقتضیات هر دوره، ممکن است با بیاناتی ویژه بر روند انتخابات تأثیرات چشمگیری نظیر برخی موج‌آفرینی‌ها داشته باشد.

موضع‌گیری‌های رجل سیاسی: رجل سیاسی نقش انکارناپذیری در جریان‌سازی‌های سیاسی خواهند داشت و هرگونه بیانیه و نقطه‌نظر مستقیم یا غیرمستقیم از سوی این افراد (به‌ویژه در فضای مجازی) موجب ایجاد تحولات می‌شود.

جهت‌گیری‌های رسانه ملی: انتخابات ریاست جمهوری از مهم‌ترین عرصه‌های بروز و ظهور رسانه‌ها است، مهم‌ترین وظیفه رسانه ملی تبیین شاخص‌های انتخاب رئیس‌جمهور مطلوب نظام جمهوری اسلامی ایران و همچنین انتخابات مطلوب است. اما نمایان شدن جهت‌گیری رسانه ملی می‌تواند زمینه پیروزی و یا شکست یک جریان سیاسی را مهیا کند.

ائتلاف‌های اصولگرایی: نوع چیدمان نامزدها و جریان‌ها یک پیشران کلیدی است. با توجه به اینکه قاطبه مجلس کنونی در اختیار اصولگرایان است می‌توان به ائتلاف میان آن‌ها برای کسب

سکان قوه مجریه نیز امیدوارتر بود. افزون بر این ائتلاف‌ها می‌تواند وزنه رأی را به سمت جریان‌های در ائتلاف سنگین کند.

ائتلاف‌های اصلاح‌طلبان: اگرچه ائتلاف اصولگرایان در سطح راهبردی و تاریخی از اهمیتی بسیار بالا برخوردار است، اما ائتلاف در جناح چپ قدرت سیاسی کشور نیز چندان بی‌اهمیت نیست و برای کسب سبد رأی بیشتر این‌گونه ائتلاف‌ها دور از ذهن نیست. جرائم منصوبین به حکومت: جرائم اقتصادی و افشای برخی تخلفات مالی از سوی رسانه‌ها موجب آزدگی افکار عمومی خواهد شد لذا دور از ذهن نیست که جریان‌های سیاسی برای از میدان به در کردن رقیب از این افشاگری‌ها بهره ببرند.

تنش‌های میان ایران و آمریکا: تهدیدهای آمریکا علیه ایران در سه سناریو دنبال می‌شود: براندازی هوشمند، براندازی نرم و اقدام سخت (سلفی شاهرودی و همکاران، ۱۳۹۸)، بنابراین تحلیلگران انتخابات در سطح سیاست خارجی نیز به این مؤلفه کلیدی اشاره می‌کنند که هرگونه تنش میان ایران و آمریکا می‌تواند ضمن ایجاد تغییرات مستقیم می‌تواند دستمایه رقابت‌های سیاسی از سوی جریان‌ها نیز بشود.

رد صلاحیت‌های شورای نگهبان: همواره بر عملکرد شورای نگهبان به‌ویژه در رابطه با تأیید یا رد صلاحیت‌ها تحلیل‌های متفاوتی گذاشته شده است. بی‌تردید تأیید و رد صلاحیت ثبت‌نام کنندگان متقاضی نامزدی ریاست جمهوری آرایش سیاسی انتخابات ۱۴۰۰ را شکل می‌دهد به همین دلیل فعالیت شورای نگهبان به‌عنوان پیشران تلقی می‌شود.

وقوع عملیات‌های تروریستی: یکی از پیشران‌هایی که تأثیر شگرفی بر رفتار انتخاباتی شهروندان و حتی مسئولان و نامزدهای انتخابات می‌تواند داشته باشد وقوع عملیات تروریستی و بروز ناامنی در زمان انجام فرآیند انتخابات و هفته‌های نزدیک به آن است.

قطبی شدن انتخابات: پیشینه فعالیت و حضور مستمر دو جناح نظام در قالب دو جبهه و با نام‌های اصلاح‌طلب و اصولگرا همواره جریان داشته و زمینه‌ای شده تا انتخابات‌های مجلس و ریاست جمهوری را با فراز و نشیب‌هایی دوقطبی کند. هشدار رهبری مبنی بر هزینه‌ساز بودن قطب‌بندی شدید در انتخابات این واقعیت را به ما می‌فهماند که چگونگی چیدمان سیاسی کنشگران انتخاباتی در این دوره از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.

امنیتی شدن فضای انتخابات: تبدیل شدن فضای سیاسی-اجتماعی به یک فضای امنیتی و واجد مختصات ویژه امنیتی دارای مفاهیم و پیام خاص برای افکار عمومی داخلی و خارجی و نیز طرف‌های رقیب در انتخابات است؛ بنابراین تشدید و تعمیق آن در عرصه مشارکت و رقابت‌های

انتخاباتی برای هیچ نظام سیاسی مطلوب نیست به همین جهت بررسی آن به‌عنوان یک پیشران حائز اهمیت است.

پیشران‌های اقتصادی و اجتماعی

وضعیت اقتصادی: از نگاه برخی تحلیلگران وضعیت اقتصادی کشور، مسائل اقتصادی و معیشتی مردم مهم‌ترین متغیر تأثیرگذار بر این انتخابات است. در هیچ دوره‌ای در انتخابات گذشته مسائل اقتصادی و معیشتی مردم مانند این دوره بر انتخابات تأثیر نداشته است؛ وضعیت اقتصادی افزون بر تأثیر احتمالی بر مشارکت؛ می‌تواند زمینه‌ساز آفرینی برای یک جریان سیاسی را نیز فراهم کند. بنابراین لازم است تا وضعیت اقتصادی به‌عنوان یک پیشران حائز اهمیت در سناریوهای انتخابات لحاظ شود.

تغییر ناگهانی قیمت یا روند فروش نفت: اقتصاد ایران یک اقتصاد نفتی به شمار می‌رود و در نتیجه بی‌تردید هرگونه تغییرات ناگهانی در وضعیت بازار نفت و در پی آن افزایش یا کاهش درآمدهای نفتی دولت، می‌تواند بر سیاست داخلی نیز تأثیرگذار باشد.

وضعیت اینترنت: گروهی باور دارند که رسانه ملی رسانه بی‌رقیب در انتخابات ریاست جمهوری است و برخی دیگر منتقدان این باور هستند. به‌رحال هرگونه تغییر در خدمات توجه افکار عمومی را جلب خواهد کرد؛ بنابراین وضعیت اینترنت یک پیشران مهم تلقی می‌شود.

حمایت قومیت‌ها و اقلیت‌های ایرانی از یک نامزد ویژه: نخبگان قومی، همواره انتخابات را فرصت طلایی برای رسیدن به مطالبات خود تلقی کرده و برای انتخاب نامزدی هم‌داستان با مطالبه‌گری خویش، می‌کوشند. از سویی دیگر، حضور گسترده اقوام، سبب سرخوردگی ضدانقلاب خواهد شد.

وضعیت همه‌گیری کرونا: خطر ویروس کرونا چند روزی پیش از انتخابات مجلس در اسفند ۹۸ اعلام عمومی شد و در نگاه برخی تحلیلگران مشارکت پایین در این انتخابات نیز بی‌ارتباط به اعلام شیوع کرونا نبوده است. پدیده انتخابات نیز به‌عنوان یک پدیده چندوجهی و متأثر از همه اتفاقات جامعه زیر سایه همه‌گیری کرونا قرار دارد و لازم است تا به‌عنوان پیشران لحاظ شود.

مرجعیت و موج‌آفرینی سلبریتی‌ها و فعالان مجازی جریان‌های سیاسی همواره از مقبولیت برخی افراد برای تأثیرگذاری بر جامعه استفاده کردند. این پدیده از سویی برای جلب مشارکت مفید خواهد بود و از سوی دیگر ممکن است فضای رقابت‌های انتخاباتی را به سمتی ناسالم و به‌دوراز اخلاق هدایت کند بنابراین لازم است تا به‌عنوان پیشرانی مؤثر به آن پرداخته شود.

موج‌آفرینی دانشجویی: دانشجویان در پی برخورداری از ویژگی‌هایی همچون جوان و آرمان‌گرا بودن و پیوند با گروه‌های پیش‌تاز فکری جامعه طبقه‌ای از جامعه به شمار می‌روند که دارای توانمندی‌های فراوانی برای نقش‌آفرینی و تأثیرگذاری بر انتخابات بوده‌اند.

جدول (۵) وزن دهی پیشران و کنشگران

کنشگر	پیشران	اهمیت	عدم قطعیت	
رهبری	بیانات رهبری	۳	۱	
نامزدهای احتمالی ریاست جمهوری	قطب‌بندی انتخابات	۳	۳	
	حمایت قومیت‌ها و اقلیت‌ها از یک نامزد ویژه	۲	۱	
اصولگرایان سنتی	موضع‌گیری‌های رجل سیاسی	۲	۲	
	ائتلاف‌های اصولگرایی	۲	۱	
اصلاح‌طلبان	ائتلاف‌های جریان اصلاح‌طلبی و اعتدالی	۲	۱	
				جبهه پایداری
شورای نگهبان	رد صلاحیت‌های شورای نگهبان	۳	۲	
				وزارت کشور
				بسیج و سپاه
وزارت اطلاعات	وضعیت اینترنت	۲	۲	
	امنیتی شدن فضای انتخابات	۳	۳	
تشکل صنفی	موج‌آفرینی دانشجویی	۲	۱	
				حوزه و دانشگاه
رسانه ملی	جهت‌گیری‌های رسانه ملی	۲	۱	
فعالان اجتماعی، فضای اجتماعی، سلبریتی‌ها	موج‌آفرینی و مرجعیت فعالان اجتماعی، فضای مجازی و سلبریتی‌ها	۲	۱	
کنشگران منطقه‌ای و فرا منطقه‌ای	تنش‌های میان ایران و آمریکا	۳	۲	
	وقوع عملیات‌های تروریستی	۳	۲	
	وضعیت اقتصادی	۳	۳	
	تغییر ناگهانی قیمت نفت	۲	۲	
	وضعیت همه‌گیری کرونا	۱	۱	
	جرائم اقتصادی منصوبین حکومتی	۱	۱	

نگارش سناریوها

در جدول (۵) «قطب‌بندی انتخابات»، «امنیتی شدن فضای انتخابات»، «رد صلاحیت‌های شورای نگهبان»، «وقوع عملیات‌های تروریستی» و «وضعیت اقتصادی» دارای بیشترین وزن بر اساس دو شاخص اثرگذاری و عدم قطعیت منطبق با نظر خبرگان پنل هستند. در این مرحله با بهره‌گیری از دانش صاحب‌نظران و ذهن‌انگیزی، عنوان‌های جدیدی از پیشران‌ها و عدم قطعیت ساخته شود تا اطمینان حاصل شود که عدم قطعیت‌های کلیدی حداکثر فضای نایقینی را پوشش می‌دهند. این عدم قطعیت‌های پالایش‌شده، چارچوب سناریوها را تشکیل می‌دهند. بر اساس امتیازدهی صاحب‌نظران، سه عدم قطعیت کلیدی به‌دست‌آمده‌اند که با عنوان «رونق/رکود»، «بروز/عدم بروز تکانه‌های اجتماعی» و «ایجاد/عدم ایجاد دوقطبی در انتخابات» شناسایی شده‌اند. به‌منظور تعیین روایی چارچوب سناریوها با عنایت به رویکرد کیفی پژوهش، برای تعیین دقت علمی و صحت‌سنجی داده‌هایی که از مصاحبه و سایر روش‌های گردآوری، حاصل شده؛ از پنل خبرگان استفاده شده است.

جدول (۶) تعیین عدم قطعیت‌های کلیدی

پیشران دارای اهمیت و عدم قطعیت بالا	عدم قطعیت‌های کلیدی
قطب‌بندی فضای انتخابات	ایجاد/عدم ایجاد دوقطبی در انتخابات
رد صلاحیت‌های شورای نگهبان	
امنیتی شدن فضای انتخابات	وقوع/عدم وقوع تکانه‌های اجتماعی
وقوع عملیات‌های تروریستی	
وضعیت اقتصادی	رونق/رکود

سناریوها در این پژوهش با توجه به عدم قطعیت‌های کلیدی به دست‌آمده در پی روشن کردن تصاویر محتمل از فضای ایام نزدیک به انتخابات ریاست جمهوری ۱۴۰۰ به لحاظ امنیت ملی بوده است و در متن سناریوها بیشتر به عواملی اشاره شده که خبرگان پژوهش، آن را در توصیف این تصاویر مناسب دانسته‌اند. سناریوهای در بازه زمانی یک سال پیش‌تر از انتخابات ریاست جمهوری نگاشته شده است بنابراین داده‌های گردآوری شده نیز مربوط به این بازه زمانی بوده است.

در سناریونگاری برای اهداف راهبردی، یک مجموعه سناریوی خوب هفت ویژگی وجود دارد:

۱. قدرت تصمیم‌گیری؛ ۲. قابل باور بودن؛ ۳. جایگزینی‌ها یا سناریوهای جایگزین؛ ۴. انسجام

درونی؛ ۵. تمایز؛ ۶. قابل یادآوری و ۷. چالش (لیندگرن و باند هولده، ۱۳۹۰: ۴۵)؛ بنابراین هریک از حالت‌های عدم قطعیت‌های کلیدی به لحاظ هفت شاخص شمرده شده توسط پنل خبرگان بررسی شده‌اند.

جدول (۷) بررسی حالت‌های مختلف عدم قطعیت‌های کلیدی بر اساس ویژگی‌های سناریو

مفید در تصمیم‌گیری	قابلیت یادآوری	سناریوهای جایگزین	تمایز ساختاری	قابلیت چالشی	انسجام درونی	باور پذیری	شرایط اقتصادی (رکود/بهبود)	دوقطبی (بلی/خیر)	بروز تکانه‌های اجتماعی
*	*	*	*	*	*	*	رکود	بلی	بلی
							رکود	بلی	خیر
				*	*	*	رکود	خیر	بلی
*	*	*	*	*	*	*	رکود	خیر	خیر
*	*	*	*	*	*	*	رونق	بلی	بلی
				*	*	*	رونق	بلی	خیر
							رونق	خیر	بلی
*	*	*	*	*	*	*	رونق	خیر	خیر

با توجه به این‌که منظور از دوقطبی در انتخابات همان رویارویی دو جبهه گسترده انتخاباتی است تکانه اجتماعی نیز ارتباطی نزدیک با مفهوم با دوقطبی دارد و با توجه به این نکته لازم است تا هر سناریو به لحاظ ساختاری با دیگری متفاوت باشد؛ لذا این دو مؤلفه را در چارچوب بندی سناریو در کنار یکدیگر قرار گرفته است

جدول (۸) تدوین چارچوب سناریوها

سناریوهای انتخابات ریاست جمهوری ۱۴۰۰ از منظر امنیت ملی		دوقطبی شدن فضای انتخابات-تکانه‌های اجتماعی	
وضعیت	رونق	وقوع (رخ دادن)	عدم وقوع (عدم رخ دادن)
وضعیت	رونق	لغزش آرام	در آستان طلوع
اقتصاد	رکود	لغزش دهشتناک	غروب دلگیر

لغزش آرام

شاخص راهنما

- روند حرکتی شاخص‌های اقتصادی نظیر سرمایه‌گذاری و اشتغال مثبت است و نرخ ارز دارای ثبات نسبی است؛

• فضای رسانه‌ای پرشور در جریان است و نامزدهایی قدرتمند و دارای اقبال عمومی در رقابت انتخاباتی حضور دارند، دوقطبی جدی و متوازن در انتخابات روی می‌دهد و پیش‌بینی پیروز انتخابات دشوار است؛

بزرگان اصولگرایی سنتی با نشست‌های متعدد؛ ائتلاف قدرتمند و دارای جایگاه در پیشگاه افکار عمومی را تشکیل داده‌اند. نامزد معرفی شده توسط این جریان ضمن داشتن سابقه نیک و سپید دارای مقبولیت عمومی نیز هست. اصلاح‌طلبان با ترمیم بدنه خود و ایجاد ائتلاف مناسب با اعتدالیون خود را برای پیروزی وزنه‌ای مناسب می‌بینند؛ لذا دوقطبی متوازی روی داده است و از این‌رو، زمینه‌های بروز تکانه‌های اجتماعی بر اثر رفتارهای هیجانی و سخنرانی‌های انتخاباتی در رسانه‌ها و تجمعات مردمی در کارزارهای انتخاباتی دیده می‌شود. مردم کمی آسودگی بیشتری نسبت به معیشت خود دارند و همین آسودگی میل مشارکت و اثرگذاری سیاسی را افزایش داده است. در این میان چون نامزدهای معرفی شده همگی پایگاه‌های اجتماعی مربوط به خود را دارند و مردم نیز با حساسیت بالا رقابت‌های انتخاباتی را پیگیری می‌کنند، احتمال وقوع تکانه‌های اجتماعی و برخی رفتارهای تعصب‌گرایانه وجود دارد البته با توجه به شرایط اقتصادی این تکانه‌ها همراه با نارضایتی عمومی نیست و منجر به آشوب‌های گسترده و تخریب اموال عمومی نخواهد شد. بازار تیت‌های داغ روزنامه‌ای، توثیت‌ها و هواداری‌های مجازی بسیار گرم است و هر روز یک جریان یک رویداد تبلیغاتی را برگزار می‌کند که برخی از آن‌ها نیز در پایان با درگیری‌های جزئی با مخالفین مواجه می‌شود کاروان‌های تبلیغاتی و تجمعات کوچک و بزرگ فعالیت می‌کنند؛ و نیروهای امنیتی و نظامی برای رصد آن‌ها به‌وضوح در شهر دیده می‌شوند. همین‌طور با پیگیری‌های مسئولان، شعار جهش تولید که رهبری در سال ۱۳۹۹ تأکید بر آن داشته به ثمر نزدیک شده و تأثیرات آن بر معیشت مردم مشخص است. افزون بر این سایه کرونا بسیار ضعیف شده و فعالیت‌های اقتصادی در جهان از سر گرفته شده است همین موضوع باعث افزایش نیاز جهانی به نفت شده و موجب افزایش قیمت نفت و فروش راحت‌تر برای کشور شده است. در این سناریو دورنمای مطلوبی با مشارکت نسبتاً بالای ۶۵ درصدی مردم و رقابت کاملاً جدی در قطب‌بندی‌های انتخاباتی می‌تواند شکل بگیرد؛ که با مدیریت صحیح فعل‌وانفعالات اجتماعی نه تنها از انتشار شائبه نبود سلامت جلوگیری می‌شود، بلکه امنیت کاملی نیز بر کل فرایند انتخابات حاکم خواهد بود. در نتیجه اگر چالش‌هایی سطحی برای امنیت ملی در این سناریو محتمل باشد، منجر به بحران‌سازی نخواهد شد بلکه به سبب مشارکت حداکثری مقوم امنیت ملی نیز هست.

لغزش دهشتناک

شاخص راهنما

- رکود در بازار داخلی همچنان ادامه داشته و نارضایتی‌های اقتصادی در میان مردم موج می‌زند؛
- نامزدهای تأیید صلاحیت شده از میان همه جریان‌های سیاسی دارای پایگاه اجتماعی هستند؛
- ائتلاف‌های میان‌جریانی به امید سبد رأی بیشتر شکل گرفته و قطب‌بندی سیاسی به‌صورت دوقطبی نمایان شده است.

رکود بر اقتصاد ایران سایه افکنده است. گرانی‌ها و زیان‌های بورسی سال ۱۳۹۹، زمینه‌ساز اعتراض‌های عمومی دهک‌های کم‌درآمد و با درآمد متوسط شده است و جامعه آستن تحرکات سیاسی بالایی است. مناسبت‌ها بستر ساز برگزاری سخنرانی‌ها، تجمعات و کارزارهای خیابانی گسترده‌ای می‌شود که شعارهای انتخاباتی گرمابخش آن‌ها شده است. فرآیند تخصیص بودجه ۱۴۰۰ در مجلس کارزاری جدید برای تازیدن جریان‌های سیاسی به هم شده است، اصولگرایان مجلس سیاست خارجی اعتدالیون را تقبیح می‌کنند و جریان اعتدالی مجلس را به برخورد جریانی متهم خواهد کرد؛ و این موضوع به وقوع دوقطبی کمک خواهد کرد. تأیید صلاحیت شدگان اصلاح‌طلبان رفتاری رادیکال‌تر از خود نشان می‌دهند؛ و احتمالاً رقابت میان شاخه‌های تندروی جریان‌های سیاسی ادامه پیدا می‌کند. سیاسیون فعال در انتخابات‌های گذشته به پخش پیام‌هایی در رسانه‌های مجازی مشغول هستند و بر آتش دوقطبی می‌دمند. از سوی دیگر تحریم‌ها به حداکثر رسیده و بازگشت به برجام به‌صورت شعارگونه‌ای از سوی کاخ سفید همواره معطوف به بازگشت ایران به تعهدات برجامی خود خواهد بود و سیاست فشار حداکثری همچنان از جانب دولت جدید آمریکا نیز پیگیری می‌شود. کرونا خاموش نشده و واکسیناسیون نیز بخش قابل توجهی از جامعه را پوشش نداده است بنابراین کرونا همچنان با سرعت سال ۱۳۹۹ قربانی می‌گیرد. اقتصاد زیر سایه تحریم، کرونا، قیمت نفت، عدم توجه مسئولین مربوط به شعار سال ۱۳۹۹ و برخی ناکارآمدی‌های داخلی را کد است. رهبری در سخنرانی تحویل سال ۱۴۰۰ شاخص‌های انتخاب اصلح را تبیین می‌کنند و مردم و مسئولین را از ایجاد شکاف سیاسی میان جامعه و دوقطبی برحذر می‌دارند. باین‌وجود جامعه به تنگ آمده از معیشت خویش و ملت‌هت از رقابت‌های سیاسی مسیر ناآرامی را برمی‌گزیند. برخی رویدادهای تبلیغاتی کاندیداها منجر به درگیری می‌شود، رسانه‌های معاند بر طبل دوقطبی و آشوب می‌کوبند و نظام را متهم به ناکارآمدی می‌کنند. چالش‌های قومیتی و اقلیتی دوباره سر باز می‌کند و گروهک‌های تجزیه‌طلب

با حمایت کنشگران منطقه‌ای و فرا منطقه‌ای شروع به فعالیت می‌کنند و نامزدهای انتخاباتی نیز می‌کوشند تا هرکدام در مناظرات حمایت اقوام را جلب کنند. در هر صورت تنور رقابت‌ها داغ و احتمال مشارکت بالاست بر اساس برخی نظرسنجی‌ها مشارکت به ۷۰ درصد نیز خواهد رسید. البته ممکن است چون طرفداران جریان‌های سیاسی برای پیروزی همگی به صحنه بیایند این امکان محتمل است که هیچ‌یک پیروز قاطع میدان نباشند و انتخابات به دور دوم نیز کشیده شود.

در آستان طلوع

شاخص راهنما

- بهای ارز از ثبات مناسبی برخوردار است، و روند حرکتی شاخص‌های اقتصادی مثبت است؛
- تعداد قابل توجهی از نامزدهای جریان‌های سیاسی تأیید صلاحیت شده‌اند؛
- فضای امنیتی کشور آرام است و نشانه‌های بروز تکانه‌های اجتماعی همچون تجمعات اعتراضی گسترده و پوی‌های اعتراضی یا تبلیغ مشارکت حداقلی در فضای مجازی مشاهده نمی‌شود.

با وجود اختلافات ریشه‌دار احزاب، تشکل‌ها و نیز جریان‌های سیاسی شناخته‌شده، دوقطبی (متوازن یا نامتوازن) روی نداده است و از این رو، زمینه‌های بروز تکانه‌های اجتماعی بر اثر تجمعات مردمی و نیز سخنرانی‌های انتخاباتی در میان اجتماعات مثل دانشگاه و تشکل‌های صنفی و اقوام و اقلیت‌ها مشاهده نمی‌شود. رهبری در آغاز سال ۱۴۰۰ بر برگزاری انتخابات با مشارکت حداکثری تأکید دارند و جریان‌های سیاسی را از هنجارشکنی‌ها بر حذر می‌دارند؛ و بر ضرورت کاهش مشاجرات و مجادله‌های بی‌حاصل سیاسی اشاره می‌کنند. ایشان با تأکید بر حفظ معیشت مردم و اقتصاد کشور بر اهتمام ویژه دولتمردان آینده به رفع چالش‌های اقتصادی مردم تأکید می‌کنند و برای سال ۱۴۰۰ نیز نامی با تمایه اقتصادی و با تأکید بر حفظ روند رونق برمی‌گزینند. نشانه‌های آشکار رونق اقتصادی سبب دلگرمی مردم شده است. اگرچه رسانه‌های معاند همچنان با تأکید بر فضای آرام این روزها ضمن فرمایشی و از پیش مشخص بودن نتایج سعی بر متشنج کردن فضا دارند. نامزدها در جریان مناظره ضمن معرفی برنامه خود از منازعات هنجارشکنانه پرهیز کرده‌اند. جریان‌های سیاسی همگی برای خود پایگاه‌های اجتماعی قائل هستند و نامزدهای خود را معرفی و برای پیروزی آن‌ها تلاش می‌کنند. رد صلاحیت‌های شورای نگهبان بحث‌برانگیز نبوده و همه جریان‌ها نامزد مورد اجماع خود را در کارزار انتخابات دارند. همه جریان‌ها و تشکل‌ها

در بیانیه‌های جداگانه مردم را به مشارکت دعوت می‌کنند. رسانه ملی و دیگر نهادهای مسئول در امر انتخابات نیز، با بهره‌گیری از برنامه‌های چالشی همچون مناظره و مستندهای شگفتی‌ساز تولیدی از صداوسیما، سعی می‌کنند فضای عمومی جامعه را انتخاباتی‌تر کنند. هرچه به هفته‌های پایانی نزدیک می‌شود فضای جامعه با شیب ملایمی رقابتی‌تر می‌شود اما با توجه به رضایت نسبی جامعه از اوضاع معیشتی منجر به رقابت به منازعات سیاسی نشده است. درنهایت به نظر می‌رسد پیروز انتخابات از میان جریان‌های میانه‌رو خواهد بود و انتخابات با مشارکتی نزدیک به مطلوب به پایان خواهد رسید.

غروب دلگیر

شاخص راهنما

- در ماه‌های منتهی به انتخابات مشکلات کمبود برخی مواد غذایی و دارو جامعه را به تنگ آورده است. رکود بر اقتصاد کشور سایه افکنده و در تمامی حوزه‌ها مشکلات پابرجا است؛
  - عدم احراز صلاحیت گسترده از سوی شورای نگهبان دیده می‌شود و جریان‌های سیاسی تائید صلاحیت شده توان موج‌سازی و قطب‌بندی مشخصی ندارند؛
  - جنبش‌ها و تحرکات محسوسی در سطح جامعه و فضای مجازی مشاهده نمی‌شود.
- رکود اقتصادی زندگی را بر مردم سخت کرده است، فضای رخوت و سستی اجتماعی نیز فراگیر شده است. رسانه‌های غربی با دمیدن در بوق بی‌اعتمادی به نظام سبب می‌شوند تا مردم نسبت به انتخابات کم‌توجه شوند. اقتصاد کشور و معیشت عمومی دچار بحرانی بزرگ است. جریان‌های اصولگرایی و اصلاح‌طلبان تندرو با حمله مداوم به دولت حاکم بر وخامت اوضاع می‌افزایند؛ که این امر سبب دلسردی مردم برای حضور فعال در انتخابات می‌شود. دهک‌های با درآمد پایین و حتی متوسط نیز در روزهای پایانی سال در خرید لباس و مایحتاج شب‌عید با دشواری روبه‌رو شده‌اند و معیشت خود را درخطر می‌بینند. کم‌کم رسانه‌های معاند با موج‌سواری گسترده و بهره‌گیری از فضای مجازی در داخل کشور تمامی جریان‌های سیاسی را فرمایشی و نظام جمهوری اسلامی را ناکارآمد تلقی می‌کنند، در یک‌سوی جامعه جریان‌ها در حال رقابت با یکدیگرند و همدیگر را مسبب رکود کنونی می‌دانند و از سوی دیگر مردم بی‌توجه به رقابت‌ها تمایلی به مشارکت سیاسی ندارند. جریان‌های سیاسی با توجه به بی‌تفاوتی مردم نمی‌توانند پایگاه اجتماعی قوی برای خود انتظار داشته باشند. اصلاح‌طلبان تندرو شورای نگهبان را محکوم به یک‌دست‌سازی نظام می‌کنند اعتدال‌گرایان با توجه ناراضی‌تی اقتصادی مردم نمی‌تواند نامزد دارای اقبالی را به رقابت‌های انتخاباتی معرفی کند. از سوی دیگر مجلس نیز که با اصولگرایان قالب در خود نتوانسته

عملکرد قابل قبولی را ارائه دهد؛ در این شرایط بسیاری از ائتلاف‌ها یا شکل نگرفته و یا زود هنگام بر اثر اختلافات متلاشی می‌شوند. مردم خسته، دل‌سرد و منتقد به اوضاع کنونی، تمایلی به مشارکت در رویدادهای تبلیغاتی ندارند. ممکن است این شرایط بستری مناسب برای برخی سازمان‌دهی‌های معاند را فراهم کند مثل دمیدن بر تحریم انتخابات و یا گسترش واژه‌هایی مانند «فرقی نمی‌کند». این روزها قلم برخی خبرنگاران نیز آلوده به همین جنس واژگان هست.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

سناریوها نوشته می‌شوند تا سیاست‌گذاران و تصمیم‌گیران بتوانند به گزینه‌های بدیل برای تصمیم‌گیری بیندیشند. هدف از انجام این پژوهش کسب آگاهی درباره آینده‌های محتمل در فرآیند انتخابات است. انتخابات دوره سیزدهم ریاست جمهوری ایران شاید با موارد مشابه پیش از خود تفاوت بنیادین داشته باشد. پیشرفت شگرف شبکه‌های مجازی نسبت به ادوار گذشته؛ وضعیت همه‌گیری کرونا؛ وضعیت اقتصادی که در سایه همه‌گیری کرونا و تحریم‌ها ایجاد شده است، شرایط منحصر به فردی برای این انتخابات رقم زده است. با توجه به همه این مختصات ویژه، پژوهش‌شش پیشران مهم و اثرگذار «قطب‌بندی انتخابات»، «امنیتی شدن فضای انتخابات»، «رد صلاحیت‌های شورای نگهبان»، «وقوع عملیات‌های تروریستی» و «وضعیت اقتصادی» را معرفی کرده است و با توجه به آن که پیشران‌ها نیروهای بزرگ تغییر هستند و این پتانسیل را دارند که صحنه را با تحولات اساسی روبرو کنند لازم است تا تغییرات این پیشران‌ها به درستی دیدبانی شود. در نهایت چهار سناریو از وضعیت‌های محتمل پیش روی انتخابات ریاست جمهوری ۱۴۰۰ حاصل شده است. بر اساس این سناریوها یکی از مهم‌ترین عواملی که می‌تواند در بروز چالش‌های انتخاباتی بازدارنده عمل کند، وضعیت اقتصادی کشور است. سناریوی «طلوع دوباره» و «لغزش آرام» با توجه به رونق احتمالی اقتصادی حاکم بر جامعه، شاید از نگاه جمهوری اسلامی ایران مطلوبیت بیشتری داشته باشد. اگرچه سناریوی «لغزش آرام» برای تأمین مطلوبیت‌های جمهوری اسلامی نیازمند توجه به مؤلفه‌های امنیتی نیز هست؛ بنابراین مسئولین باید در ماه‌های منتهی به انتخابات از هرگونه تصمیماتی که می‌تواند معیشت مردم را با مشکلات هرچند کوچک مواجه کند، بپرهیزد. افزون بر این سناریوها نشان می‌دهند شکل‌گیری «دوقطبی در فضای انتخابات» و «وقوع تکانه‌های اجتماعی» دو عدم قطعیت کلیدی دیگری هستند که توجه و طراحی اقدام پیش‌دستانه درباره آن‌ها حائز اهمیت است چراکه می‌توانند وضعیت را به سمت سناریوهای نامطلوب سوق دهند؛ لذا لازم است نهادهای امنیتی و اطلاعاتی با توجه کافی و تمرکز

بر شعارهای سیاسی نامزدهای انتخاباتی از شکل‌گیری بحران‌های امنیتی پیشگیری کنند. سناریوی «لغزش دهشتناک» و «غروب دلگیر» وضعیتی را به تصویر می‌کشد که به نظر می‌رسد فاقد مطلوبیت‌های جمهوری اسلامی ایران بوده است؛ بنابراین شاخص‌های ارائه‌شده در این سناریوها پیش از انتخابات باید پایش شوند تا از تمایل وضعیت جامعه به این سناریو تا حدودی جلوگیری شود. پژوهش حاضر با خلق سناریوها توانسته شش پیشران و سه عدم قطعیت کلیدی که در انتخابات ریاست جمهوری ۱۴۰۰ نیازمند توجه ویژه است را گوشزد کند و سیاست‌گذاران و تصمیم‌گیران در اندیشیدن به وضعیت‌های بدیل از رهگذر آگاهی از سناریوهای محتمل و اجتناب از قرار گرفتن در وضعیت منفعلانه نسبت به این سناریوهای نامطلوب یاری کند. پژوهش حاضر با در نظر گرفتن اقتضائات و امکانت خود به تدوین سناریوها محتمل انتخابات ریاست جمهوری ۱۴۰۰ پرداخته است؛ درباره سناریوهای محتمل اغلب آمادگی و تسلط نسبی بر وقایع و مدیریت فضای وجود دارد به همین دلیل شایسته است در پژوهش‌های جداگانه سناریوهای شگفتی‌ساز نیز طراحی و بررسی شوند؛ بنابراین بررسی سناریوهای شگفتی‌ساز انتخابات ۱۴۰۰ نیز از مهم‌ترین پیشنهادها پژوهش به سایر پژوهشگران است.

قدردانی

از خبرگان توانمندی که در طول پژوهش، دانش خویش را سخاوتمندانه در اختیار محققان این پژوهش قرار دادند و استواری پژوهش حاضر بر مشارکت و دانش این بزرگواران قرار گرفته است بسیار سپاسگزاریم.

منابع

- ابراهیمی، نبی‌الله. (۱۳۹۳). بررسی مقایسه‌ای مفهوم امنیت در مکاتب متأخر امنیتی، فصلنامه مطالعات راهبردی. (۱۷(۴): ۳۹-۵۷
- آزر، ادوارد ای. و چونگ، این مون. (۱۳۷۹). *بازاندیشی مقوله امنیت ملی در جهان سوم*، در: امنیت ملی در جهان سوم، ترجمه پژوهشکده مطالعات راهبردی، چاپ اول، تهران: انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- بخشی، عبدالله. (۱۳۹۵). *اطلاعات و امنیت در کتاب و سنت*، چاپ اول، تهران: موسسه چاپ و انتشارات دانشگاه اطلاعات و امنیت ملی.
- بنی‌هاشم، میرقاسم. (۱۳۹۵). *انتخابات، ثبات سیاسی و امنیت ملی در جمهوری اسلامی ایران*، چاپ اول، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.

- پدرام، عبدالرحیم. و احمدیان، مهدی. (۱۳۹۴). *آموزه‌ها و آزموده‌های آینده‌پژوهی*، چاپ اول، تهران: موسسه افق آینده‌پژوهی راهبردی.
- پدرام، عبدالرحیم. و زالی، سلمان. (۱۳۹۷). *الگویی نوین برای سناریونویسی در موضوعات راهبردی مطالعه موردی: سناریوهای آینده بحران سوریه، فصلنامه مطالعات سیاسی جهان اسلام*. ۲۶-۱: ۷(۲): ۲۶-۱
- توکل نیا، پرویز، گلشنی، علیرضا و آذین، احمد. (۱۳۹۷). *آسیب‌شناسی انتخابات ریاست جمهوری اسلامی ایران و راهکارهای اصلاح آن، فصلنامه رهیافت انقلاب اسلامی*. ۱۲(۴۵): ۱۰۷-۱۳۶
- دانایی فرد، حسن.، الوانی، سیدمهدی. و آذر، عادل. (۱۳۹۶). *روش‌شناسی پژوهش کمی و روش‌شناسی پژوهش کیفی در مدیریت رویکردی جامع*، چاپ پنجم، تهران: انتشارات صفار.
- دهخدا، علی اکبر. (۱۳۷۷). *فرهنگ دهخدا*، چاپ اول، تهران: دانشگاه تهران.
- رحیمی، علیرضا. (۱۳۹۴). *انتخابات و امنیت ملی، از ثبات تا دگرگونی سیاسی، فصلنامه مطالعات راهبردی*، ۱۸(۶۹): ۷-۳۹
- رنجبر، هادی. حق دوست.، علی اکبر. صلصالی، مهوش.، خوشدل، علیرضا. سلیمانی، محمدعلی. و بهرامی، نسیم. (۱۳۹۱). *نمونه‌گیری در پژوهش‌های کیفی: راهنمایی برای شروع، مجله دانشگاه علوم پزشکی ارتش جمهوری اسلامی ایران*، ۱۰(۳): ۱۳۸-۲۵۰
- رهنورد، فرج‌الله. و مهدوری‌راد، نعمت‌الله. (۱۳۹۳). *مدیریت انتخابات*، چاپ دوم، تهران: نشر اطلاعات.
- سلفی شاهرودی، ایرج. امانت، حمیدرضا. طباطبایی، سید محمد. مینایی، حسین. و عباسی، محمد. (۱۳۹۸). *سناریوهای تهدید آمریکا علیه جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه آینده‌پژوهی دفاعی*. ۴(۱۴): ۱۱۵-۱۳۳.
- صالح نیا، علی. و بختیاری، حسین. (۱۳۹۷). *اولویت‌بندی تهدیدات امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران با روش تحلیل سلسله مراتبی، مطالعات راهبردی سیاست‌گذاری عمومی*. ۸(۲۷): ۲۵۵-۲۷۷.
- عمیدزنجانی، عباسعلی. (۱۳۸۷). *کلیات حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران*، چاپ ششم، تهران: مجد.
- قاضی، سید ابوالفضل. (۱۳۹۸). *حقوق اساسی و نهادهای سیاسی*، چاپ پانزدهم، تهران: نشر میزان.
- قنبرلو، عبدالله. (۱۳۹۴). *تأثیر انتخابات بر جایگاه بین‌المللی دولت: با تأکید بر جمهوری اسلامی ایران، مطالعات راهبردی*، ۱۸(۳): ۱۷۱-۱۹۶
- لیندنرگن، ماتس. و باندهودل، هانس. (۱۳۹۰). *طراحی سناریو، پیوند بین آینده و راهبرد*، چاپ اول: موسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی.
- ماندل، رابرت. (۱۳۸۷). *چهره متغیر امنیت ملی*، چاپ سوم، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- مشیرزاده، حمیرا. (۱۳۸۸). *تحولی در نظریه روابط بین‌الملل*، تهران: سمت.

- مولایی، محمد مهدی. (۱۳۹۲). پیش‌نگری دوره یازدهم انتخابات ریاست جمهوری ایران با استفاده ترکیبی از روش‌های تحلیل چندمعیاره و شگفتی‌سازها، دومین همایش ملی آینده‌پژوهی، تهران، شرکت یادگار درخشان آریا.
- مولایی، محمد مهدی. و طالبیان، حامد. (۱۳۹۴). سناریوهای پیشروی ایران برای دهمین دوره انتخابات مجلس شورای اسلامی سناریوسازی بر اساس یافته‌های آینده‌پژوهی ایران ۱۳۹۴، دومین کنفرانس بین‌المللی آینده‌پژوهی، مدیریت و توسعه اقتصادی، مشهد، دانشگاه تربت‌حیدریه.
- مولایی، محمد مهدی. و گلکار، مصطفی. (۱۳۹۴). آینده‌پژوهی انتخابات ایران و تحولات قدرت در جامعه شبکه‌ای، دستاوردهای دیده‌بانی شبکه‌های اجتماعی مجازی، فصلنامه چشم‌انداز مدیریت دولتی. (۲۱): ۱۲۱-۱۳۲
- نصیری، محمدرضا، جبل‌عاملی، محمدسعید. و علی‌احمدی، علیرضا. (۱۳۹۸). ارائه مدل جامع برنامه‌ریزی سناریویی با رویکرد پیش‌نگری، فصلنامه آینده‌پژوهی دفاعی. ۴(۱۲): ۷-۳۷.
- نورعلی‌وند، یاسر. (۱۳۹۶). چالش‌های امنیتی جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۳۹۶، دیدبان/امنیت ملی. ۶: ۱۲۵-۱۳۲
- وکیلی‌فراهانی، مرتضی، تقوی‌نیا، مهدی. و احمد لو، سعید. (۱۳۹۴). تدوین سناریوی چالش‌های امنیتی انتخابات ریاست جمهوری سال ۹۶، فصلنامه مطالعات اطلاعات و امنیت انتظامی. ۵(۱۴): ۹۸-۷۱.
- ولی‌زاده، جعفر. و اصغری وحدتی، اصغر. (۱۳۹۸). بررسی کاستی‌های قوانین انتخابات ریاست جمهوری ایران، نخستین کنفرانس ملی علوم انسانی و توسعه، شیراز.
- Smith, Stere. (2006). *The Concept of security in a globalizing world*, in Patman, Robert G. *Globalization and Conflict*, London and New York: Routledge, 33-55.